

Známy sovietsky autor I. I. Revzin vo svojom krátkom príspevku pod názvom *Metodologický význam jazykových modelov s rozširujúcou sa množinou viet* načrtáva nový prístup ku generatívnej gramatike, založenej na myšlienke hlbínnej štruktúry, ktorá by bola v súlade s teóriou učenia a zbavená niektorých neprijateľných Chomského východísk. V závere vyslovuje náhľad, že tak v syntaxi, ako aj v sémantike možno pracovať s modelmi, ktoré mimo ostenzívneho učenia nič nepredpokladajú.

Príspevky G. Ormana, T. C. Pottisa, L. Schwartz a J. T. Wanga patria viac do matematickej logiky, a pre-

to sa nimi nebudeme podrobnejšie zaoberať.

Celkove možno konštatovať, že kniha prináša takmer tri desiatky štúdií, ktorých spoločnou črtou je vysoká odborná úroveň, používanie exaktnej argumentácie a aparátu modernej matematickej logiky. Ako jej čitatelia prichádzajú do úvahy najmä odborníci v logike, jazykovede a v teórii pravdepodobnosti. Z filozofov a metodológov vedy môžu siahnuť po nej tí, ktorí sa zameriavajú na uvedené odbory so špecializáciou na exaktné metódy, modelovanie a formalizáciu.

Július Švihran

PROBLÉM SUBJEKTU A OBJEKTU

K. N. Lubutin, *Problema subjekta i objekta v nemeckoj klasičeskoj i marksistsko-leninskoj filosofii*, 1973, 186 s.

Je veľmi pravdepodobné, že bez osobitného upozornenia ľazko by sa dostala do rúk nášho čitateľa práca Konstantina Nikolajeviča Lubutina, ktorá sa zaoberá spresnením chápania obsahu kategórií subjektu a objektu a ktorá vyšla v tomto roku vo Sverdlovsku. Keďže ide o prácu, ktorá by podľa našej mienky nemala uniknúť pozornosti našich čitateľov, venujeme jej túto recenziu.

Práca je pokusom o systematické spracovanie obsahu polarnej dvojice kategórií subjekt—objekt, ktoré v kategoriálnom systéme marxistickej filozofie zaujímajú jedno z najvýznamnejších miest, a nesprávne chápanie ich obsahu vedie k revizionistickým variáciám Avenariovej „princiálnej koordinácie“ pri riešení vzťahu subjektu a objektu.

Ako vidieť z Lubutinovej práce, pokus o systematický rozbor a výklad obsahu týchto dvoch kategórií vyžiadal si od autora značné úsilie pri sledovaní obsahu týchto kategórií v rôznych polohách, aspektoch a súvislostiach. Autor súčasne musel pozbierať takmer všetko, čo sa o

týchto kategóriách povedalo v nemeckej klasickej i v marxistickej, najmä sovietskej filozofii, aby dosiahol istý nadhľad, v ktorom by čo v najväčšej miere vyjadril a nadviazal na filozofický odkaz klasikov marxizmu-leninizmu v tejto otázke. Tento postup však umožnil autorovi vyhnúť sa úskaliam jednostrannosti v podaní látky a zároveň v niektorých aspektoch dopátrať sa nových pohľadov. Novosť a úroveň spracovania jednotlivých úsekov práce v nevelkom stránkovom rozsahu a pri takomto postupe však v značnej miere závisia nielen od autorových analytických schopností, ale aj od zamerania a úspechov jeho predošlej vedeckovýskumnej činnosti na tom-ktorom úseku danej problematiky, a napokon závisia aj od rozpracovanosti tejto problematiky inými bádateľmi, o ktorých sa autor opiera. Domnievame sa totiž, že práve tým si môžeme vysvetliť isté rozdiely v hĺbke analýzy Kantovho, Fichteovho a Schellingovho prínosu do tejto problematiky, ktorá nedosahuje takú hĺbku, akú autor dosiahol v rozbere Feuerbachových a Marxových myšlienok a

napokon aj tvorby sovietskych filozofov.

Základnú myšlienku celej práce autor naznačil už v *Úvode* k práci. Pri konfrontácii interpretácie obsahu a vzťahu kategórií subjektu a objektu totiž objavil, že v sovietskej filozofickej tvorbe sa vyskytuje až šesť rôznych interpretácií obsahu a vzťahu týchto pojmov, pričom zistil, že sa vo väčšine z nich — podľa neho mylne — vychádza zo stotožnenia základnej filozofickej otázky a otázky o vzťahu subjektu a objektu. Tu vlastne nastáva stotožnenie objektívnej reality, matérie prírody s objektom subjektu. Autor sa preto podujal nájsť teoretické zdroje tohto stotožnenia, poukázať na jeho dôsledky a súčasne rozanalyzovať Marxov, Engelsov a Leninov pohľad na túto problematiku, teda sprecizovať obsah týchto kategórií. A tu autor objavuje skvelý postreh aj u nás známeho sovietskeho psychológa S. L. Rubinšteina, ktorý v zmysle klasikov marxizmu-leninizmu upozornil, „že v stotožnení pojmov bytia a objektu, v uznávaní bytia len vo forme objektu spočíva... hlavný nedostatok celého predmarxistického materializmu. Na druhej strane stotožnenie pojmu bytia a objektu využil idealizmus. Subjektívny idealizmus popiera od subjektu nezávislé bytie na tom základe, že v úlohe objektu existuje toto bytie len pre subjekt. To je chybný argument: objekt v takejto podobe existuje len pre subjekt, ale bytie neexistuje pre subjekt len ako objekt. Aby bolo objektom pre niekoho, musí existovať, ale aby existovalo, nemusí byť nevyhnutne objektom pre subjekt. Nesprávne nie je to, že v úlohe objektu niečo existuje len pre subjekt; chybné je, keď bytie existuje len ako objekt pre subjekt. Bytie existuje aj nezávisle od objektu, len v úlohe objektu sa vzťahuje na subjekt.“ (1, s. 56—57)

V prvej kapitole sa autor zaoberá obsahom kategórií subjektu a objektu a ich vzájomného vzťahu, ako sa chápal v nemeckej klasickej buržoáznej filozofii. Z tohto hľadiska sa najprv pozastavuje pri Kantovej koncepcii. V podstate tu nad-

väzuje na myšlienky, ktoré vyslovili klasici marxizmu-leninizmu o Kantovej filozofii, a na tie myšlienky, ku ktorým sa dopracovali sovietski filozofi. V tomto kontexte autor uvádza napr. postreh V. A. Lektorského, že Kant iba vonkajškovo nadväzoval na tradičné chápanie subjektu (ako substancia vôbec, alebo jednotlivé bytie, substrát, podmet) a objektu (to, čo existuje vo vedomí subjektu v podobe myšlienkového konštrukcie, ako určenie subjektu). Avšak Kant oproti tradičnej predstave o subjekte a objekte dodal subjektu podobu všeobecného, nadindividuálneho, „transcendentálneho“ subjektu, ktorý existuje len prostredníctvom empirických individuálnych subjektov, a zároveň sa snažil zistiť podmienky, za ktorých poznanie i sloboda človeka môžu mať všeobecnú platnosť, za ktorých by pravdy poznania, a morálne maximy skutočne nadobudli nadindividuálny znak všeobecnej platnosti či nevyhnutnosti, podobu zákona. V tejto Kantovej koncepcii obsahu a vzťahu subjektu a objektu sú obsiahnuté, aj keď často v mystickej a idealistickej podobe, viaceré skvelé dohady. Sú to dohady o závislosti empirického individuálneho subjektu od všeobecného, nadindividuálneho subjektu, v rámci ktorého individuálny subjekt pôsobí; dohad o činnom, konštruktívnom, aktívnom charaktere tohto všeobecného subjektu, v ktorom sa zjednocuje poznávací a praktický činnosť; ďalej dohad, že človek ako subjekt nie je čisté ratio, a že ani čisto racionalistické chápanie človeka a čisto racionalistický prístup a postoj človeka k spoločnosti i k prírode nestačí, že človek okrem poznávacieho vzťahu k svetu má aj vzťah praktický (tento vzťah však Kant zatiaľ pochopil iba v čisto duchovnej, a nie v materiálno-zmyslovej rovine, chápal ho len v oblasti morálky a viery). V jeho koncepcii je ďalej obsiahnutá myšlienka, že v praktickom vzťahu človeka k svetu hrá významnú úlohu vôľa, a praktický vzťah k svetu vzhľadom na teoretický je určujúci, ako aj myšlienka o špecifíc-

kom obsahu subjektu a objektu, ktorý nemožno zredukovať len na prírodný obsah.

Podľa našej mienky autor mohol omnoho lepšie využiť a zvýrazniť tieto Kantove myšlienky a dohady, a to či už ich porovnaním s akcentom, ktorý zdôrazňovali v týchto kategóriách predchádzajúci filozofi, počínajúc Descartom, alebo ich sústrednejším rozborom a bohatšou citáciou dokumentáciou. Toto vyzdvihnutie by vôbec nemuselo zatlačiť do pozadia už známy, ale pochybený Kantov pokus o konštrukciu objektu subjektom, alebo syntézy údajov zmyslov (javov) pomocou apriórnych foriem rozumu (priestoru a času), alebo aj taký podnet, ktorý poskytoval pôdu pre popieranie idey odrazu v gnozeologickej rovine vzťahu subjektu a objektu. Tento podnet viedol k idealistickému stotožňovaniu procesu poznania objektu s otázkou jeho vzniku a ďalej k formulácii idey o totožnosti myslenia a bytia u ďalších predstaviteľov nemeckej klasickej idealistickej filozofie alebo k Avenariusovej teórii „principiálnej koordinácie“ subjektu a objektu.

Obsiahlejší a vydarenejší je paragraf, v ktorom sa autor zaoberá Heglovou koncepciou vzťahu subjektu a objektu, a kde súčasne upozorňuje na skvelé Heglove dohady o úlohe práce v procese vznikania subjektu, ako aj na Heglove omyly a mystifikácie. Nás však osobitne zaujala časť, v ktorej sa autor zaoberá Feuerbachovým príspevkom k riešeniu danej problematiky, ako aj obmedzenosťou Feuerbachovho riešenia. Osobitne cenný je autorov postreh, že v dejinách filozofickej myšlienky práve Feuerbach prvý vyzdvihol tézu o vzniku myslenia zo vzťahov medzi ľuďmi, aj keď Feuerbach chápal sociálne vzťahy z ich abstraktnej, veľmi intímnej a napokon z fyziologickej stránky. Feuerbachov prechod k antropologickému materializmu znamenal aj to, že podstatu človeka, ktorého chápal ako skutočný a jediný subjekt, nevyvodzoval len z prírody, ale predovšetkým z jeho vlastných dejín, z procesu medziludských kontaktov. Feuer-

bach neraz opakoval, že človek nie je iba v jednote s prírodou, ale sa aj odlišuje od nej, a to nielen myslením, ale aj celou svojou bytosťou. V ontologickej rovine Feuerbach však predstaval subjekt iba ako časť prírody a prírodu v jej totalite ako objekt subjektu. Príroda—objekt je však ontologicky prvotná vo vzťahu k človeku—subjektu, a Feuerbach, ako pomenáva autor, neoprávnene rozšíril hranice objektu, keď ho stotožnil s prírodou vôbec. Feuerbach fakticky postihol iba tú jednotu prírody a človeka, s ktorou sa stretávame na predsociálnej úrovni a ktorá viaže živú bytosť s jej prírodným základom. Feuerbach nepochopil špecifikum jednoty človeka a prírody, chápal ju čisto prírodne, bez sprostredkovania prácou, materiálnou činnosťou subjektu na zmene prírody—objektu, preto nepochopil ani špecifikum zvláštnosti človeka—subjektu a celý proces jeho sebaformovania, ani špecifikum objektu.

Subjekt a objekt sa napokon v Marxovom a Engelsovom chápaní predstavili ako stránky praktického vzťahu, praktickej činnosti, v ktorej a prostredníctvom ktorej sa na určitom vymedzenom priestore hmotného sveta príroda rozdeľuje na časť, ktorá vzhľadom na ostatnú prírodu má špecifické vlastnosti subjektu, a na časť, ktorá sa dostáva do sféry praktickej činnosti človeka a nadobúda charakter objektu pre subjekt. Subjekt — hovorí Lubutin — je nositeľom materiálnej cielavedomej činnosti, ktorá ho spája s objektom, a objekt je predmet, na ktorý je namierená činnosť človeka. Vzťah vedomia k hmote a vzťah subjektu k objektu — pokračuje autor — sú obsahovo rôzne, aj keď vzájomne späté vzťahy. Objekt ako časť materiálnej substancie existuje mimo a nezávisle od vedomia, mimo a nezávisle od subjektu. Ale objekt ako objekt, ako predmet prírody prakticky pretvorený, hoci existuje mimo vedomia i mimo subjektu, predsa z funkcionálnej stránky závisí od subjektu činnosti.

Autor venuje ďalej väčšiu časť práce

precíznemu sledovaniu obsahu a vzťahu týchto kategórií v rôznych polohách, pričom vyslovuje viac výhrad voči formuláciám niektorých autorov, ktorí sa dotkli tejto problematiky. Súčasne dospel k viacerým pozoruhodným výsledkom analýzy problému. Upozornil, že vzťah subjektu a objektu je vo svojej podstate praktickým vzťahom, ktorý má okrem materiálno-zmyslovej aj ideálnu stránku. V praxi sú tieto dve stránky nerozlučne späté.

Domnievame sa, že autor mohol zaznamenať aj zmeny, ktoré sa dejú v posled-

ných rokoch v ľudstve ako v subjekte našej planéty. Autor mohol zaznamenať premenu tohto doposiaľ abstraktného subjektu na skutočne reálny subjekt tejto planéty, a to nielen v dôsledku reálnej možnosti ohrozenia jeho existencie, ale aj zásluhou aktívnej politickej činnosti takého kolektívneho subjektu a jeho orgánov, akým je socialistické spoločenstvo národov a štátov na čele so Sovietskym zväzom.

Andrej Hlávek

Literatúra

1. RUBINŠTEIN, S. L.: Bytie i soznaniye, AN ZSSR, Moskva 1957.

FILozOFICKÉ OTÁZKY LOGICKEJ ANALÝZY VEDECKÉHO POZNANIA

G. A. Gevorkian, *Filosofskije voprosy logičeskogo analiza naučnogo znaniya*, Jerevan 1969, 168 s.

Teória vedy sa v poslednom čase dostala do stredu pozornosti bádateľov. Medzi literatúrou o nej sa zaraďuje aj recenzovaný zborník piatich prác, ktorých spoločným menovateľom je analýza poznatkov vedy. Vyšiel pod názvom *Filozofické otázky logickej analýzy vedeckého poznania*.

G. A. Gevorkian sa v príspevku s názvom *Poznámky o logickognozeologickej analýze vedeckého poznania* zaoberá úlohou logických foriem v tvorbe poznania, gnozeologickými charakteristikami teoretického poznania, logicko-matematickou analýzou teórie vedy a funkciami teórie vedy.

Autor v tejto práci mieni rozobrať ako základnú otázku problém pôvodu poznania a problém všeobecnosti a nevyhnutnosti základných právd vedy, najmä právd logiky a matematiky. Aktuálnosť tejto témy mu vyplýva zo zmeny vo vedeckom poznaní, ktorú predpovedal už F. Engels ako „premenu poznania na vedu“. Z teoreticko-gnozeologického hľadiska sa — po-

dľa autora — dá povedať, že ide o prechod od „empirickej úrovne poznania“ k „teoretickej úrovni“, ktorú charakterizuje výstavba teórií a ktorú autor hodnotí ako vyššiu úroveň.

Poznanie je autorovi predovšetkým výsledkom myšlienkovkej činnosti, vytvára ho myšlienkové prepracovanie, resp. spracovanie zmyslového materiálu, čím sa líši od jednoduchého vnímania predmetov. Autor vychádza z predpokladu, že na toto spracovanie používa človek už hotové *myšlienkové formy*, ktoré ako by sa ukladali na zmyslový materiál, a ďalší pohyb poznávacieho procesu sa uskutočňuje v týchto formách a ich prostredníctvom.

Myšlienková činnosť je podľa autora aj v tom, že predchádza každému obsahu, a na budovaní nového poznania sa zúčastňuje už získaný hotový súbor pojmov a princípov, ako aj konštatovania, ktoré vyjadrujú ciele, hľadiská a prístupy. Myšlienková činnosť nielen dostáva formy, ale do istej miery znamená aj prínos k ma-